

مقایسه سرشت و منش در مردان سیگاری و غیر سیگاری

Comparison of the Personality Dimensions in Male Cigarette Smokers and non-smokers

Said Pournaghash Tehrani

Zahra Hosseinzadeh

سعید پورنقاشی تهرانی*

زهرا حسین‌زاده**

چکیده

Abstract

The aim of this study was to compare temperament and character dimensions according to the Cloninger's seven-factor model of personality in cigarette smokers and non-smokers. The research was causal-comparative and statistical population consisted of male college students of Tehran University, from which two-hundred persons were selected purpose. The research tools were Nicotine Dependence Syndrome Scale (NDSS; Shiffman et al, 2004) and the short form of Temperament and Character Inventory (TCI-56)(1994). The data were analyzed using Multivariate analysis of variance (MANOVA) and logistic regression by means of version 22 of SPSS. The results showed the significant difference between two groups in only two factors of temperament and character of subjects: Novelty-Seeking (NS) and Self-Directedness (SD) ($p < 0/001$). In other words, non-smokers earned more scores in novelty-seeking and smokers earned more scores in directedness. Further studies are required to confirm these results on larger sample including both genders.

Keywords: cigarette smoking, Cloninger's seven-factor model, novelty-seeking, self-directedness

هدف پژوهش حاضر مقایسه ویژگی‌های سرشت و منش در دو گروه سیگاری و غیر سیگاری بر اساس ابعاد هفت‌گانه شخصیت در مدل روانی - زیستی کلونینجر است. طرح پژوهش علی - مقایسه‌ای، و جامعه آماری شامل کلیه دانشجویان پسر دانشگاه تهران است که از میان آن‌ها تعداد ۲۰۰ نفر به صورت در دسترس انتخاب شدند. ابزارهای سنجش شامل مقیاس نشانگان وابستگی به نیکوتین (NDSS؛ شیفمن، ۲۰۰۴) و سیاهه سرشت و منش کلونینجر (TCI-56) (۱۹۹۴) است. داده‌ها با استفاده از روش تحلیل واریانس چندمتغیره (MANOVA) و رگرسیون لجستیک و با کمک نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۲ تحلیل گردید. نتایج نشان داد که دو گروه تنها در دو مؤلفه نوجویی و خودهدایت‌مندی با یکدیگر تفاوت معناداری دارند. سیگاری‌ها در مؤلفه نوجویی و خودهدایت‌مندی نمره پایین‌تری در مقایسه با گروه غیرسیگاری کسب کردند. لذا می‌توان نتیجه گرفت که دو مؤلفه نوجویی و خودهدایت‌مندی شانس تعلق به وابستگی به سیگار یا عدم وابستگی را پیش‌بینی می‌کنند ($P < 0/001$)؛ به طوری که افزایش نمره نوجویی با شانس عدم وابستگی و افزایش نمره خودهدایت‌مندی با کاهش احتمال وابستگی به سیگار همبسته است.

واژه‌های کلیدی: شخصیت، سرشت و منش، وابستگی به نیکوتین

* نویسنده مسئول: دانشیار روانشناسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران

Email: spnaghash@ut.ac.ir

** کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی، دانشگاه تهران

Received: 12 Feb 2018 Accepted: 25 Apr 2018

پذیرش: ۹۷/۲/۵

دریافت: ۹۶/۱۱/۲۳

مقدمه

سیگار، با اختصاص ۹۰ درصد از کل میزان مصرف، رایج‌ترین محصول از بین محصولات تنباکویی است. در کشورهای جهان سوم، نرخ شیوع مصرف تنباکو در مردان بسیار بیشتر از زنان است، اما در کشورهای پیشرفته چنین تفاوتی وجود ندارد. با این حال، تفاوت زنان و مردان در کشورهای پیشرفته این است که مردان زودتر از زنان مصرف تنباکو را آغاز می‌کنند (سادوک و سادوک، ۲۰۱۳). استعمال سیگار و سایر مواد غیرقانونی در همه سنین و در هر گروه اجتماعی و اقتصادی ظاهر می‌شود و به یکی از مهمترین چالش‌های بهداشتی و روانی- اجتماعی تبدیل شده که مشکلات فردی، اجتماعی و بهداشتی بسیار شدیدی بر جوامع تحمیل می‌نماید و مصرف آن در بین گروه‌های مختلف جامعه، از جمله دانشجویان افزایش پیدا کرده است (ابراهیمی، خامسان، پاکدامن، ۱۳۹۳، حاجیان، خیرخواه و حبیبی، ۱۳۸۸). بر اساس یافته‌ها، استعمال دخانیات یکی از مهم‌ترین علل مرگ و میرهای قابل پیشگیری در دنیا است (برسلاو، ۲۰۰۱؛ فاگستر، ۲۰۰۲؛ تراچینو، ۲۰۰۴). با توجه به زیان‌های شناخته شده سیگار، به‌طور متوسط، ۷۰ درصد از سیگاری‌ها به دنبال ترک آن هستند، اما نهایتاً تعداد معدودی موفق به ترک می‌شوند، که آنان نیز عموماً پنج تا هفت مرتبه تلاش ناموفق داشته‌اند (دوپونت و گلد، ۱۹۹۵). وابستگی به نیکوتین^۱ - به عنوان عنصر اعتیادآور سیگار- اختلال پیچیده‌ای است که فائق آمدن بر آن نیز کار دشواری می‌نماید؛ چرا که همچون بسیاری از اختلالات دیگر، طیف وسیعی از عوامل نظیر آثار روان‌دارویی نیکوتین، تأثیرات ژنتیکی و عوامل روانی، اجتماعی و اقتصادی در پیدایش و تداوم آن نقش دارند (سوان و همکاران، ۲۰۰۳). از سوی دیگر، یافته‌های حاصل از پژوهش در زمینه صفات شخصیتی افراد سیگاری نشان می‌دهد که درصد بالایی از این افراد دارای مشکلات جدی شخصیتی هستند. این مشکلات می‌تواند ریشه در مؤلفه‌های زیربنایی شخصیت داشته باشند. به این ترتیب، بخش عظیمی از تحقیقات مربوط به سیگار، از ویژگی‌های شخصیتی به عنوان عاملی که فرد را به سوء مصرف سیگار می‌کشاند، نام برده است (نوری فشالنجی، پورشهباز، دولتشاهی، فرهودیان، چمی‌کارپور، ۱۳۹۱؛ اتر، ۲۰۱۰؛ اتر، پلیسولو، پاملرو، سنت‌هیلر، ۲۰۰۳؛ هیت، مادن، اسلاتسکه، مارتین، ۱۹۹۵). یافته‌های پژوهشی نشان می‌دهد صفات شخصیت و گرایش به مصرف سیگار دارای پایه‌های ارثی قوی هستند و برخی شواهد بیانگر این هستند که پایه وراثتی آنها یکسان می‌باشد (هیت و مادن، ۱۹۹۵). در این گستره، دین، آسیسکی، و هاریس (۲۰۰۴) با مرور و بازنگری پیشینه پژوهشی در زمینه ارتباط عوامل شخصیت و مصرف سیگار به دو الگوی تبیینی از سوی نظریه‌پردازان دست یافتند. این دو الگو عبارتند از: ۱) الگوی خوددرمانی^۲، و ۲) الگوی بازدارندگی^۳. در الگوی خوددرمانی بر نقش اعتیادزا و انگیزشی نیکوتین موجود در سیگار تأکید می‌شود. به اعتقاد پژوهشگران، افراد سیگاری به منظور بهره‌گیری از آثار فرح‌بخش و بالا برنده خلق موجود در نیکوتین، به مصرف سیگار گرایش پیدا می‌کنند (دین و همکاران، ۲۰۰۴). طبق این مدل، بخش عمده‌ای از افراد سیگاری به

1. Nicotine Dependence
2. Self-Medication
3. Disinhibition

نوعی خوددرمانگر هستند، چراکه نیکوتین با تأثیری که در دستگاه عصبی مرکزی برجای می‌گذارد، باعث آزاد شدن دوپامین در دستگاه مزولیمبیک می‌شود. بعضی از آثار آزاد شدن دوپامین در این منطقه مغز عبارتند از: سرحال شدن، کاهش اشتها، و تقویت عملکرد شناختی کلی (باز شدن فکر)، یعنی عواقبی که به آثار سایر مواد اعتیادآور، مثل کوکائین و هروئین شباهت دارند. لذا به دلیل همین تأثیر دارویی و رفتاری اکثر مصرف‌کنندگان سیگار از قطع آن ناتوان هستند. این الگو همچنین پیش‌بینی می‌کند که افراد سیگاری در مقایسه با افراد غیرسیگاری، میزان بالایی از آسیب روانی را تجربه خواهند نمود. بر اساس الگوی بازداری‌زدایی، می‌توان پیش‌بینی کرد که افراد سیگاری در مقایسه با افراد غیرسیگاری در آزمون‌های عصب‌روان‌شناختی که حساسیت به بدکارکردی قشر پیش‌حده‌ای^۱ را می‌سنجد، ضعیف عمل خواهند کرد و به صورت قابل توجهی نمرات بالاتری در میزان بازداری‌زدایی رفتاری و شخصیت ضداجتماعی کسب خواهند نمود (دین و همکاران، ۲۰۰۴). علاوه بر این، اعتقاد بر این است که تصمیم‌گیری پرخطر (مصرف سیگار) ناشی از ضعف در کارکرد اجرایی است که فرد را از به‌کارگیری راهبرد مناسب محروم می‌کند (فیش‌بین و همکاران، ۲۰۰۵؛ به نقل از حسنی، ۱۳۹۱). مرور شواهد تجربی توسط روان‌شناسی به نام اسمیت در سال ۱۹۷۰، نشان داد که علی‌رغم وجود داده‌های متناقض، سیگاری‌ها عموماً برون‌گراتر، تکانشی‌تر، دارای تمایلات ضداجتماعی قوی‌تر و سلامت روان پایین‌تری در مقایسه با غیرسیگاری‌ها هستند. یافته‌ها نشان دادند که سیگاری‌ها در مقیاس‌های نوروگرای و برون‌گرایی از افرادی که هرگز سیگار نکشیده‌اند، نمرات بالاتری کسب کردند (تراچینو، ۲۰۰۴). ژوزف (۲۰۰۳) نیز پس از بررسی‌های متعدد به این نتیجه رسید که شخصیت با رفتارهای سیگار کشیدن در ارتباط است. او دریافت که سیگاری‌های برون‌گراتر، در بدو امر برای تجربه اعتماد به نفس بالاتر در موقعیت‌های اجتماعی به سراغ سیگار می‌روند و سیگاری‌های نوروگرا اولین بار برای کنترل و کاهش عواطف و احساسات منفی سیگار مصرف می‌کنند. یکی دیگر از الگوهای که مبنای نظری محکمی برای مطالعه در زمینه وابستگی به نیکوتین فراهم آورده است، مدل زیستی - روانی کلونینجر می‌باشد. در الگوی هفت‌عاملی رابرت کلونینجر، شخصیت متشکل از دو سازه یا مفهوم بنیادین سرشت^۲ و منش^۳ است. مؤلفه‌های سرشت شامل نوجویی^۴ (NS)، آسیب‌گریزی^۵ (HA)، پاداش‌وابستگی^۶ (RD)، و پشتکار^۷ (P)، و مؤلفه‌های منش شامل خودراهبری^۸ (SD)، همکاری^۹ (C) و خودفراروی^{۱۰} (ST) هستند (کلونینجر، ۱۹۹۴؛ سوراکیک و کلونینجر، ۲۰۰۰). چهار بعد سرشتی شخصیت عمدتاً ارثی و تحت تأثیر

4. Orbitofrontal
1. Temperament
2. Character
3. Novelty-Seeking
4. Harm-Avoidance
5. Reward-Dependence
6. persistence
7. Self-Directedness
8. Cooperativeness
9. Self-Transcendence

انتقال‌دهنده‌های عصبی و سیستم فیزیولوژیکی فرد است (کلونینجر، ۱۹۹۴). نوجویی به عنوان تمایل به پاسخ‌های اکتشافی و تکانشی در برابر محرک‌های جدید تعریف می‌شود. افرادی که نمره بالایی در این زیرمقیاس می‌گیرند، کاوشگر و کنجکاو، تکانشی و بی‌نظم هستند. آسیب‌گریزی (HA) نیز مؤلفه دیگری از بعد سرشتی شخصیت است که به عنوان گرایش به بازداری رفتاری به دلیل بدبینی یا احتیاط و نگرانی تعریف می‌شود. عامل پاداش وابستگی (RD) بیانگر وابستگی گرم و اجتماعی، اندوه جدایی، ابراز همدردی و حساسیت اجتماعی است (کنرادا و همکاران، ۲۰۰۷). چهارمین و آخرین بعد سرشتی شخصیت یعنی پشتکار (P) نیز، نشان‌دهنده تلاش در پاسخ به نشانه‌های احتمالی در مقابل تنبلی و سخت‌کوشی است (بیرامی و عبدالله‌زاده جدی، ۱۳۹۱). سه بعد منشی شخصیت که بیانگر تحول فردی و تفاوت در اهداف، ارزش‌ها و یادگیری است، عمدتاً متأثر از رشد و تحول اجتماعی است. خودهدایت‌مندی (SD) به خودمختاری، پختگی و توانایی هدایت و تنظیم رفتار در جهت اهداف شخصی اشاره دارد. همکاری (C) عبارت است از بلوغ اجتماعی و توانایی همدلی و وفای و همکاری کردن با دیگران در عین اخلاق مداری و صبوری. بعد سوم منش خودفراروی (ST) است که به بلوغ معنوی و درآمیختگی فرد با جهان خویش اشاره دارد. نظریه کلونینجر از چند جهت با سیگار کشیدن مرتبط است. اول آنکه رفتارهایی که در پرسشنامه ابعاد سرشت و منش کلونینجر ارزیابی می‌شوند (از جمله تکانشگری و عدم تحمل موقعیت‌های مبهم)، به لحاظ مفهومی با آغاز و تداوم وابستگی به نیکوتین مرتبط هستند. به عنوان مثال، افراد تکانشی با نوجویی بالا هنگام محرومیت از نیکوتین و در نتیجه تجربه عواطف منفی در طول دوره پرهیز از سیگار، بیش از دیگران احساس ناکامی را تجربه می‌کنند. دوم، پرسشنامه سرشت و منش صفات وراثتی را که ممکن است واسطه بین ژنوتیپ و رفتار سیگار کشیدن باشند، می‌سنجد. به عنوان مثال، الوائینیو و همکارانش (۲۰۰۵) نشان دادند که تأثیر گیرنده D4 دوپامین بر رفتار سیگار کشیدن از طریق مؤلفه نوجویی اعمال می‌شود. سوم، سیستم‌هایی که در پردازش و پاسخدهی به محرک‌های جذاب، بیزارکننده و جدید که با ابعاد شخصیت سرشت و منش درگیرند، ممکن است زمینه‌ساز رفتار سیگار کشیدن نیز باشند (چاودیری و همکاران، ۲۰۰۶). به‌خصوص پاسخدهی به محرک نامطلوبی همچون تأثیرات جسمانی پرهیز از نیکوتین، ممکن است در افرادی با نیمرخ‌های خاصی از TCI بسیار اغراق‌آمیز باشد (کنی و مارکو، ۲۰۰۱). در واقع، سیستم‌های دوپامینرژیک و سروتونرژیک، که به نوجویی و آسیب‌گریزی مربوط هستند، بر ترک نیکوتین دلالت دارند (کنی و مارکو، ۲۰۰۱). کلونینجر (۱۹۹۴) نیز طی مطالعات خود در زمینه ارتباط ابعاد شخصیت با سیگار کشیدن، نشان داد که نمرات بالا در مؤلفه نوجویی تعیین‌کننده اصلی بازداری از مصرف سیگار در افراد، صرف نظر از جنسیت آنان است. همانطور که گفته شد، کلونینجر نتیجه گرفت که از این میان، عامل نوجویی به عنوان یک معرف رفتار، با میزان وابستگی به نیکوتین و دشواری ترک آن در ارتباط است. شواهد پژوهشی متعددی تأیید‌کننده رابطه و نقش ابعاد شخصیتی سرشت و منش با تمایل به مصرف سیگار و وابستگی به نیکوتین است. تعدادی مطالعه نیز نشان‌دهنده روابط معنادار نوجویی و پاداش‌وابستگی با وابستگی به نیکوتین است (داونی و همکاران، ۱۹۹۶؛ اتر و همکاران، ۲۰۰۳؛ الوائینیو و همکاران، ۲۰۰۵؛ اتر، ۲۰۱۰). در پژوهش بیسول و همکاران (۲۰۱۰) و کیم و همکاران (۲۰۱۰)، وجود نوعی رابطه

معنادار بین نوجویی و رفتارهای مرتبط با سوءمصرف مواد گزارش شده است. باور بر این است که نوجویی نمود تفاوت‌های فردی در سیستم فعال‌سازی رفتاری در مغز است. پیوندهای دوپامینرژیک مغز در تقویت وابستگی به مواد نقش ایفا می‌کند. وجود ارتباط بین بعد نوجویی و فعالیت گیرنده‌های D4 دوپامینی در مطالعه کتلا و همکاران (۱۹۹۷) تأیید شده است. در واقع این گیرنده‌های دوپامینی نقش واسطه‌ای بین ویژگی شخصیتی نوجویی و تقویت مصرف و نیز وابستگی به مواد ایفا می‌کنند. به عبارت دیگر، مسیر عصبی دوپامینی که به مسیر پاداشی^۱ مغز نیز معروف است، نقش اصلی را در آغاز و تداوم رفتارهای اعتیادی از جمله اعتیاد خوردن، وابستگی به دخانیات، وابستگی به الکل و سایر انواع اعتیادها ایفا می‌کند. بنابراین، چنین اختلالاتی، با نمرات بالا در بعد نوجویی مقیاس سرشت و منش (TCI) همراه است (باردو و همکاران، ۱۹۹۶؛ داوئی و همکاران، ۱۹۹۶). مطالعه رضوان‌فرد و همکاران (۱۳۸۶) نشان داد، علاوه بر زیرمقیاس نوجویی، زیرمقیاس خودراهبری هم در مقایسه دوگروه سیگاری‌ها با وابستگی زیاد با غیرسیگاری‌ها و همچنین با سیگاری‌ها با وابستگی کم تفاوت معنی‌داری دارند. زیرمقیاس پشتکار نیز در مقایسه سیگاری‌ها با وابستگی زیاد و سیگاری‌ها با وابستگی کم اختلاف معنی‌داری داشت. در مجموع، با توجه به نقش سرشت و منش در بروز علائم گوناگون اختلالات روانی از جمله وابستگی به سیگار و وجود یافته‌های متفاوت و بعضاً متناقض و جهت طراحی و اجرای هرچه مؤثرتر برنامه‌های پیشگیری، کنترل و درمان اختلالات مرتبط با نیکوتین، انجام این پژوهش اهمیت دارد. لذا هدف مطالعه حاضر، مقایسه ویژگی‌های سرشت و منش در دو گروه وابسته به نیکوتین و غیر وابسته بر اساس ابعاد هفتگانه شخصیت در مدل روانی - زیستی کلونینجر است. سؤال اصلی پژوهش این است که چه تفاوتی بین ابعاد سرشت و منش در افراد وابسته به نیکوتین و غیروابسته وجود دارد؟

روش

این تحقیق از نوع علی-مقایسه‌ای بوده که در آن ابعاد سرشت و منش در دو گروه سیگاری و غیرسیگاری مقایسه شده‌اند. جامعه آماری پژوهش حاضر، عبارت بود از کلیه دانشجویان پسر دانشگاه تهران که در نیم‌سال اول سال تحصیلی ۹۷-۹۶ در مقاطع مختلف کارشناسی تا دکتری مشغول به تحصیل بودند. با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس ۲۱۱ نفر انتخاب شدند. از آزمودنی‌ها خواسته شد مقیاس نشانگان وابستگی به نیکوتین (NDSS؛ شیفمن و همکاران، ۲۰۰۴) و نسخه کوتاه سیاهه سرشت و منش (TCI-۵۶) را تکمیل کنند. تعداد ۱۱ شرکت‌کننده به دلیل پاسخ ناقص به پرسشنامه‌ها، از تحلیل آماری کنار گذاشته شدند و بدین ترتیب، نمونه پژوهش به ۲۰۰ نفر کاهش یافت. جمع‌آوری داده‌ها به صورت انفرادی و با مشارکت فعال آزمونگر صورت گرفت، به این صورت که به افرادی که شرایط لازم برای شرکت در پژوهش را داشتند (مصرف سیگار و عدم مصرف الکل و مواد مخدر برای گروه وابسته به سیگار و عدم مصرف سیگار و هر نوع ماده دیگر برای گروه مقایسه)، توضیحاتی

درباره پرسشنامه‌ها، هدف کلی پژوهش و مدت زمان لازم برای پاسخدهی به پرسش‌ها و دستورالعمل پاسخدهی به سؤالات ارائه شد. سپس پرسشنامه‌هایی حاوی مقیاس نشانگان وابستگی به نیکوتین (NDSS) و پرسشنامه سرشت و منش کلونینجر (TCI-۵۶) به آزمودنی ارائه شده و پس از تکمیل توسط آزمودنی‌ها، با روش تحلیل رگرسیون چندگانه همزمان و گام به گام و با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS-۲۲ تحلیل گردید.

ابزار

مقیاس نشانگان وابستگی به نیکوتین NDSS: مقیاس نشانگان وابستگی به نیکوتین ابزاری چندعاملی برای ارزیابی وابستگی به نیکوتین است. مقیاس توسط شیفمن، واترز و هیگاکس (۲۰۰۴) با توجه به ملاک‌های سندرم وابستگی تحت تأثیر DSM-III و DSM-IV تهیه شد. این مقیاس از پنج عامل تشکیل شده است که عبارت هستند از سائق^۱، اولویت^۲، تحمل^۳، پیوستگی^۴، و رفتار قالبی^۵. عامل سائق اشاره دارد به اینکه بعد از مدتی که فرد سیگار نکشد حالت نیازمندی به آن در او ایجاد می‌شود. عامل اولویت یعنی اینکه فرد مکان‌ها و جاهایی را ترجیح می‌دهد، که ممانعتی برای مصرف سیگار در آنجاها نباشد. عامل تحمل یعنی اینکه فرد نسبت به گذشته نیاز به مصرف بیشتری دارد که احساس آرامش بدست آورد. عامل پیوستگی یعنی اینکه مصرف سیگار طبق قاعده و نظم خاصی انجام پذیرد و عامل پنجم یعنی رفتار قالبی، به این معنی است که سیگار کشیدن فرد تحت تأثیر عوامل خارجی یا بوجود آمدن شرایط خاص انجام نمی‌شود، بلکه در هر شرایطی مصرف سیگار وجود دارد. پژوهش‌های زیادی بر روی این مقیاس انجام شده است که نشان از بالا بودن اعتبار این مقیاس است. اعتبار درونی (آلفا) نمره کل این مقیاس ۰/۸۴ و اعتبار خرده‌مقیاس‌های سائق، اولویت، تحمل، پیوستگی و رفتار قالبی به ترتیب ۰/۷۶، ۰/۶۹، ۰/۵۵، ۰/۶۳ و ۰/۷۰ گزارش شده است (شیفمن و همکاران، ۲۰۰۴). ضریب بازآزمایی آن نیز برای نمره کل ۰/۸۱ گزارش شده و در خرده‌مقیاس‌ها هم ۰/۸۳، ۰/۷۳، ۰/۷۱، ۰/۷۷ و ۰/۷۳ به ترتیب ذکر شده است. مقیاس نشانگان وابستگی به نیکوتین دارای ۱۹ عبارت است که ۵ عامل را مورد سنجش قرار می‌دهد. عامل سائق با عبارات ۱۸، ۱۰، ۱۶، ۱۴ عامل اولویت با عبارات ۳، ۴، ۵ عامل تحمل با عبارات ۹، ۸، ۱۵ عامل پیوستگی با عبارات ۱۱، ۱، ۱۳ عامل رفتار قالبی با عبارات ۱۲، ۱۷، ۲، ۶، ۱۹، ۷ مورد سنجش قرار گرفته می‌شوند. دامنه نمرات از ۰ تا ۹۵ قرار دارد. نمره‌گذاری مقیاس بر اساس یک طیف ۵ درجه‌ای لیکرت صورت گرفته و جمع نمرات و همچنین نمرات زیرمقیاس‌ها تهیه می‌شود. نمرات بالا نشان‌دهنده وابستگی بیشتر به نیکوتین است.

پرسشنامه سرشت و منش TCI-56: پرسشنامه سرشت و منش (TCI)، یک مقیاس خودگزارش دهی است که برای سنجش ابعاد هفتگانه شخصیت (چهار بعد سرشت یعنی آسیب‌گریزی، نوجویی، پاداش‌وابستگی و

1. Drive
2. Priority
3. Tolerance
4. Continuity
5. Stereotype

پشتکار و سه بعد منش شامل خودهدایت‌مندی، همکاری و تعالی خود) ساخته شده است. TCI-56 (کلونینجر و همکاران ۱۹۹۴) می‌تواند ابزار مفیدی برای ارزیابی ویژگی‌های شخصیت در هر دو گروه بالینی و غیر بالینی باشد. این پرسشنامه بر اساس مقیاس ۵ آیتمی لیکرت (کاملاً درست تا کاملاً غلط) است. نحوه نمره‌گذاری این مقیاس بدین صورت است که به هر کدام از سؤالات یک نمره تعلق می‌گیرد و نمره هر یک از ابعاد از مجموع نمرات زیرمقیاس‌های آن به دست می‌آید. مطالعات مختلف حاکی از قابلیت اعتماد و درستی‌آزمایی بالای این پرسشنامه است (آدان، سری - گرابلوسی، کاسی و ناتالی، ۲۰۰۹). در پژوهشی که توسط پورنقاش تهرانی (۱۳۸۷) بر روی گروهی از دانشجویان دانشگاه تهران به انجام رسیده، ضریب آلفای کرونباخ برای TCI-۵۶ معادل ۰/۸۹ محاسبه شده است، و ضرایب آلفای کرونباخ برای زیرمقیاس‌های خودهدایت‌مندی ۰/۷۷، همکاری ۰/۸۳ و تعالی خود ۰/۷۵ بدست آمده است. همچنین ضریب قابلیت اعتماد آزمون - بازآزمون این مقیاس معادل ۰/۷۷ به دست آمد.

یافته‌ها

میانگین سنی کل افراد شرکت‌کننده در پژوهش، ۲۳/۰۶، میانگین سنی گروه سیگاری ۲۳/۵۲ سال با انحراف معیار ۳/۳۷ و میانگین سنی گروه غیرسیگاری، ۲۲/۵۷ با انحراف معیار ۳/۱۳ بود. در جدول ۱ آماره‌های توصیفی نمرات سرشت و منش به تفکیک گروه‌ها ارائه شده است. برای بررسی تفاوت در دو گروه از تحلیل واریانس چندمتغیری و رگرسیون لجستیک استفاده می‌شود. یکی از پیش‌شرط‌های تحلیل واریانس چندمتغیری، آزمون برابری ماتریس کواریانس‌ها است. نتایج آزمون ام باکس حکایت از برقراری این پیش‌شرط داشت ($F=۱/۷$ ، $p>۰/۰۵$)، $M\ box=۵۰/۰۹$ پیش‌شرط دیگر این آزمون برابری واریانس‌های خطاست. نتایج آزمون لوین نشان داد در متغیر نوجویی ($F=۰/۵۴$ ، $P>۰/۰۵$) آسیب‌گریزی ($F=۳/۳$ ، $P>۰/۰۵$)، پاداش‌وابستگی ($F=۱/۴$ ، $P>۰/۰۵$)، پشتکار ($F=۱/۱$ ، $P>۰/۰۵$)، خودهدایت‌مندی ($F=۰/۱$ ، $P>۰/۰۵$)، همکاری ($F=۰/۸$ ، $P>۰/۰۵$) و خودفراروی ($F=۰/۶$ ، $P>۰/۰۵$) شرط همگنی واریانس‌ها برقرار است.

جدول ۱- آماره‌های توصیفی متغیرهای مورد مطالعه به تفکیک گروه

غیرسیگاری		سیگاری		متغیر
انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	
۰/۴۹۳	۱۳/۸۴۴	۰/۴۸۳	۱۲/۶۵۰	نوجویی
۰/۵۵۴	۱۵/۴۸۱	۰/۵۴۳	۱۶/۰۳۸	آسیب‌گریزی
۰/۵۴۲	۱۶/۴۸۱	۰/۵۳۱	۱۶/۵۵۰	پاداش‌وابستگی
۰/۵۲۵	۱۹/۴۴۲	۰/۵۱۵	۱۹/۲۲۵	پشتکار
۰/۶۳۵	۲۰/۰۰۰	۰/۶۲۳	۲۰/۷۷۵	خودهدایت‌مندی
۰/۴۵۲	۲۰/۴۱۶	۰/۴۴۳	۲۰/۳۳۸	همکاری
۰/۷۸۱	۱۷/۴۸۱	۰/۷۶۶	۱۵/۵۰۰	خودفراروی

جدول ۲- نتایج تحلیل واریانس چندمتغیره (MANOVA) برای مقایسه صفات شخصیت بین دو گروه سیگاری و غیرسیگاری

شاخص‌ها	Value	F	معناداری	اندازه اثر	Noncent. Parameter	توان آزمون
پیلایی	۰/۰۶۱	۱,۳۷۹	۰/۲۱۸	۰/۰۶۱	۹/۶۵۱	۰/۵۷۲
ویلکز	۰/۹۳۹	۱,۳۷۹	۰/۲۱۸	۰/۰۶۱	۹/۶۵۱	۰/۵۷۲
هتلینگ	۰/۰۶۵	۱,۳۷۹	۰/۲۱۸	۰/۰۶۱	۹/۶۵۱	۰/۵۷۲
رویز	۰/۰۶۵	۱,۳۷۹	۰/۲۱۸	۰/۰۶۱	۹/۶۵۱	۰/۵۷۲

نتایج تحلیل مانوا نشان داد تفاوت معنی‌داری بین مؤلفه‌های شخصیت بین دو گروه وابسته به نیکوتین و غیروابسته وجود ندارد ($F=۱/۳۷۹$ ، $P=۰/۲۱۸$).

جدول ۳- نتایج تحلیل واریانس یک‌راهه (ANOVA) برای مقایسه تفکیکی صفات شخصیت بین دو گروه سیگاری و غیرسیگاری

متغیرها	F	معناداری	اندازه اثر	Noncent. Parameter	توان آزمون
نوجویی	۲/۹۹۲	۰/۰۸۶	۰/۰۱۹	۲/۹۹۲	۰/۴۰۵
پشتکار	۰/۰۸۷	۰/۷۶۹	۰/۰۰۱	۰/۰۸۷	۰/۰۶۰
آسیب‌گریزی	۰/۵۱۶	۰/۴۷۴	۰/۰۰۳	۰/۵۱۶	۰/۱۱۰
خودهدایت مندی	۰/۷۵۸	۰/۳۸۵	۰/۰۰۵	۰/۷۵۸	۰/۱۳۹
پاداش‌وابستگی	۰/۰۰۸	۰/۹۲۷	۰/۰۰۰	۰/۰۰۸	۰/۰۵۱
همکاری	۰/۰۱۵	۰/۹۰۲	۰/۰۰۰	۰/۰۱۵	۰/۰۵۲
خودفراری	۳/۲۸۱	۰/۰۷۲	۰/۰۲۱	۳/۲۸۱	۰/۴۳۷

جدول ۴- نتایج تحلیل رگرسیون لجستیک احتمال عضویت در دو گروه سیگاری و غیرسیگاری براساس مؤلفه‌های شخصیت

متغیرهای پیش‌بین	B	S.E.	Wald	معناداری
نوجویی	۰/۱۲۹	۰/۰۵۵	۵/۶۰۵	۰/۰۱۸
پشتکار	۰/۰۸۵	۰/۰۵۴	۲/۵۱۲	۰/۱۱۳
آسیب‌گریزی	۰/۰۰۹	۰/۰۴۹	۰/۰۳۳	۰/۸۵۵
خودهدایت‌مندی	-۰/۱۷۱	۰/۰۵۹	۸/۳۵۴	۰/۰۰۴
پاداش‌وابستگی	-۰/۰۱۷	۰/۰۴۴	-۱/۴۴	۰/۷۰۵
همکاری	۰/۰۳۶	۰/۰۵۷	-۰/۴۱۴	۰/۵۲۰
خود فراری	۰/۰۴۲	۰/۰۳۰	۱/۹۵۸	۰/۱۶۲

همانطور که مشاهده می‌شود، تحلیل رگرسیون لجستیک انجام گرفت که طی آن وابستگی یا عدم وابستگی به نیکوتین به‌عنوان متغیر ملاک، و مؤلفه‌های شخصیت به‌عنوان متغیرهای پیش‌بین بودند. در مجموع ۲۰۰ نفر وارد

تحلیل شدند و مدل کامل معنادار بود ($\chi^2=38/92$ ، $df=10$ ، $p<0/001$). این مدل ۲۳ درصد تا ۳۲ درصد از واریانس تعلق به گروه وابسته یا غیروابستگی به نیکوتین را تبیین می‌کند، با پیش‌بینی درست ۷۴ درصد از مصرف‌کنندگان و ۶۹/۴ درصد از غیروابستگان را درست پیش‌بینی کرد. در مجموع ۷۱/۸ درصد از پیش‌بینی‌ها صحیح بودند. جدول ۴ ضرایب، آماره والد^۱ و سطوح معناداری برای هر یک از متغیرهای پیش‌بین را نشان می‌دهد. نتایج نشان می‌دهد که فقط مؤلفه‌های شخصیتی نوجویی و خودهدایت‌مندی شانس تعلق به وابستگی یا عدم وابستگی به نیکوتین را پیش‌بینی می‌کنند. افزایش نمره نوجویی با شانس عدم وابستگی و افزایش نمره خودهدایت‌مندی با کاهش وابستگی همبسته است. به عبارت دیگر، غیرسیگاری‌ها در نوجویی نمره بالایی گرفته‌اند و سیگاری‌ها در خودهدایت‌مندی نمره پایینی گرفته‌اند.

بحث

این پژوهش با هدف مقایسه ابعاد شخصیتی سرشت و منش در دو گروه مردان سیگاری و غیرسیگاری اجرا شد. نتایج تحلیل واریانس چندمتغیره (MANOVA) تفاوت معناداری بین مؤلفه‌های شخصیت دو گروه نشان نداد. اما در بررسی رگرسیون لجستیک مشخص شد که دو مؤلفه نوجویی و خودهدایت‌مندی تعلق به گروه سیگاری یا غیرسیگاری را پیش‌بینی می‌کنند. به عبارتی، افزایش نمره نوجویی با عدم وابستگی به سیگار همبستگی دارد. این یافته با نتایج مطالعات پیشین در این زمینه همسو نیست، چرا که در بسیاری از مطالعات قبلی (از جمله مک‌کوان، ۱۹۸۹؛ مک‌کوان، جانسون و شور، ۱۹۹۴؛ رایب، دیس‌چینگر، کافی‌را و رید، ۲۰۰۶) مشاهده شد که میانگین نمرات نوجویی در افراد وابسته به مواد از افراد غیرمعتاد به طور معناداری بیشتر است. پژوهش ابوالقاسمی، کیامرثی و مؤمنی (۱۳۹۲) نیز نشان داد که میانگین نمرات آسیب‌گریزی و نوجویی در افراد معتاد به مواد مخدر از افراد غیرمعتاد به طور معناداری بیشتر است. همچنین یافته‌های پژوهش اتر (۲۰۱۰) نشان داد که سیگاری‌های حرفه‌ای در مقایسه با غیرسیگاری‌ها نمرات بالاتری در بعد نوجویی کسب کردند. لذا در پژوهش حاضر نیز انتظار بر این بود که گروه سیگاری در مقایسه با گروه گواه نمره بالاتری در این زیر مقیاس بدست آورد. در تبیین یافته‌های قبلی بیان شده است که افراد دارای نوجویی بالا، به دنبال تجربیات جدید بوده، خودکنترلی کمی دارند، تکانشی عمل کرده و در تصمیم‌گیری‌ها ناپخته و عجولانه و غیرمنطقی برخورد می‌کنند و در نتیجه گرایش به سوی رفتارهای پرخطر و حتی ضداجتماعی در آن‌ها بالا است. همچنین می‌توان گفت که افراد نوجو معمولاً به فعالیت‌های اکتشافی علاقه مند بوده و همواره خواهان تحریک و هیجان و تنوع و مخالف یکنواختی هستند. به علاوه، این افراد بیشتر در معرض خطر بوده و در نهایت به مواد مخدر و دخانیات تمایل پیدا می‌کنند، چرا که طبق الگوی عدم بازداری و ضعف در قشر اوربیتوفرانتهال، چنین افرادی در برابر رفتارهای پرخطر چندان اجتنابی از خود نشان نمی‌دهند و تمایل به تجربه چیزهای جدید دارند، حتی اگر خطرناک بوده و برای آنان آسیب رسان باشد. اگرچه در

^۱. Wald

مطالعه نوری فشالنجی و همکاران (۲۰۱۲) نیز رابطه معناداری بین دو بعد سرشتی نوجویی و پاداش وابستگی با وابستگی به سیگار بدست نیامده، اما به دلیل آنکه بسیاری از مطالعات نوجویی را عاملی اساسی در گرایش به رفتار سیگار کشیدن می‌دانند، توصیه می‌شود با نمونه‌گیری آماری دقیق‌تر و جامع‌تر این یافته مجدداً بررسی شود. همچنین نتایج نشان داد که میانگین نمرات خودهدایت‌مندی در سیگاری‌ها به‌طور معناداری کمتر از غیرسیگاری‌ها بود. این یافته در چارچوب نتایج پژوهش‌های دیگر (پورپر-کواکیل و همکاران، ۲۰۱۰؛ کیم و همکاران، ۲۰۱۰) قرار دارد. در تحقیق نوری فشالنجی و همکاران (۱۳۹۱) نیز نشان داده شد که از میان ابعاد هفتگانه شخصیت، فقط خودهدایت‌مندی قادر به پیش‌بینی معنادار تشخیص وابستگی به نیکوتین است. افرادی که خودهدایت‌مندی پایینی دارند، به این معنا که ضعف و آسیب‌پذیری بیشتر، و مسئولیت‌پذیری، هدف‌مندی، تدبیر، کاردانی و دوراندیشی کمتری دارند، به احتمال بیشتری دچار وابستگی به نیکوتین می‌شوند. در مقابل افرادی که دارای خودهدایت‌مندی بالایی هستند، به دلیل برخورداری از روحیه تدبیر، مسئولیت‌پذیری و هدف‌مندی و عادات سازگار با اهداف بلندمدت، پذیرش بیشتری نسبت به خود دارند و کمتر خود را سرزنش می‌کنند (سوراکیک، کلونینجر، ۲۰۰۰)؛ از یک سو برای مدیریت فشارهای روانی و هیجانات منفی، راهکارهای بیشتر و کارآمدتری دارند و از سوی دیگر، احتمال بیشتری هم دارد که مصرف سیگار خود را، کم یا ترک کنند. در مورد سایر مؤلفه‌ها تفاوت معناداری بین دو گروه دیده نشد. محدود بودن نمونه به مردان و منحصر بودن تحقیق به دانشجویان از محدودیت‌های این پژوهش است. لذا در تعمیم نتایج باید جانب احتیاط رعایت گردد. تحقیق بر روی نمونه وسیع‌تر و از جامعه آماری گسترده‌تر از هر دو جنس می‌تواند نتایج مطمئن‌تر و دقیق‌تری ارائه دهد. لذا پیشنهاد می‌شود این پژوهش در سنین مختلف و در جمعیت زنان سیگاری نیز صورت گیرد. از این نتایج، می‌توان جهت تدوین برنامه‌های پیشگیری، آموزش و کنترل مصرف دخانیات به‌خصوص در بین جوانان استفاده کرد.

References

- Adan, A., Grabulosa, S.J., & Natale, V. (2009). A reduced temperament and character inventory (TCI-56). Psychometric properties in a non-clinical sample. *Journal of personality and individual differences*, 46, 6687-692.
- Bardo MT, Donohew RL, Harrington NG. (1996) Psychobiology of novelty seeking and drug seeking behavior. *Behav Brain Res* 77:23-43.
- Beirami M. , Abdollahzadeh Jeddi A., (2013), Study based on Cloninger's model: Comparing suicide attempters temperament and character dimensions with normal individuals, *Journal of Fundamentals of Mental Health*, Winter 2013, Vol. 14, No. 4(56), P. 336-343
- Bisol, L.W., Soldado, F., Albuquerque, C., Lorenzi, T.M., & Lara, D.R. (2010). Emotional and affective temperament and cigarette smoking in a large sample. *Journal of Affective Disorders*, 127, 89-95.

- Breslau, N., Johnson, O.E., Hiripi, E., Kessler, R. (2001). Nicotine dependence in the United States. Prevalence, trends, and smoking persistence. *Archives of General Psychiatry*, 58, 10-816.
- Chaudhri, N., Caggiula, A., Donny, E., Palmatier, M., Liu, X., & Sved, A. (2006). Complex interactions between nicotine and nonpharmacological stimuli reveal multiple roles for nicotine in reinforcement. *Psychopharmacology*, 184, 353-366.
- Cloninger, C.R. (1994). The genetic structure of personality and learning: a phylogenetic perspective. *Clinical Genetics*, 46, 124-137.
- Conrada R, Schillingb G, Bauscha B, Nadstawekc J, Christian Wartenbergc H, Wegenera I, et al (2007). Temperament and Character personality profiles and personality disorders in chronic pain patients. 133 (1-3): 197-209.
- Dinn, W. M., Aycicegi, A., & Harris, C. L. (2004). Cigarette smoking in a student sample. *Neurocognitive and Clinical Correlates*, 29 (1), 107-126.
- Downey, K.K. Pamerleau, C.S. Pamerleau.O.F. (1996). Personality Differences Related to Smoking and Adult Attention Deficit Hyperactivity Disorder. *Journal of Substance Abuse* 8(1). 129-135.
- DuPont, R.L., Gold, M.S. (1995). Withdrawal and reward: implications for detoxification and relapse prevention. *Psychiatric Annals*, 25(11), 663-8.
- Ebrahimi, H., Khamesan, A., Pakdaman, M. (2014). Construction and Validation of Abstinence Self-Efficacy Scale. *Applied Psychological Research Quarterly*, 5(3), 95-110.
- Elovainio, M., Kivimäki, M., Viikari, J., Ekelund, J., & Keltikangas-Järvinen, L. (2005). The mediating role of novelty seeking in the association between the type 4 dopamine receptor gene polymorphism and cigarette-smoking behavior. *Personality and Individual Differences*, 38(3), 639-645.
- Etter, J. F., Péliissolo, A., Pomerleau, C. S., & de Saint-Hilaire, Z. (2003). Association between smoking and heritable temperament traits. *Nicotine & Tobacco Research*, 5(3), 401-409.
- Etter, J.F. (2010). Smoking and Cloninger's temperament and character inventory. *Nicotine and Tobacco Research*, 12, 919-926.
- Fagerstrom, K. O. (2002). The epidemiology of smoking: Health consequences and benefits of cessation, *Drugs*, 62, 1-9.
- Fishbein, D. H., Eldreth, D. L., Hyde, C., Matochik, J. A., London, E. D., Contoreggi, C., Kurian, V., Kimes, A. S., Breedon, A., & Grant, S. (2005). Risky decision making and the anterior cingulate cortex in abstinent drug abusers and nonusers. *Cognitive Brain Research*, 23, 119-136.

- Hajian, K., Kheirkhah, F., Habibi, M., (2011). Frequency of risky behaviors among students in Babol Universities (2009). *J Gorgan Univ Med Sci*. 13 (2):53-60. (In Persian)
- Heath, A. C., Madden, P. A. F., Slutske, W. S., & Martin, N. G. (1995). Personality and the inheritance of smoking behavior: A genetic perspective. *Behavior Genetics*, 25(2), 103–117. *Journal of Addiction*, 84, 391-393.
- Joseph AM 2003 Treatment of Nicotine Dependence in Patients with Alcohol Dependence: Rochester, MN.
- Kenny, P., & Markou, A. (2001). Neurobiology of the nicotine withdrawal syndrome. *Pharmacology, Biochemistry and Behavior*, 70(4), 531–549.
- Kim, H.W, Cho, S. C. Kim, B.N, Kim, J.W, Shin, M.S, Yeo, J.Y. (2010). Does oppositional defiant disorder have temperament and psychopathological profiles independent of attention deficit/hyperactivity disorder? *Comprehensive psychiatry*, 51, 412-418.
- McCown, W. (1989). The relationship between impulsivity, empathy and involvement in Twelve Step self-help substance abuse treatment groups. British
- McCown, W.G., Johnson, J.L., & Shure, M.B. (1994). *The impulsive client: Theory, research and treatment*. New York: American Psychological Association.
- Noori Feshaleni, F., Pourshahbaz, A., Dolatshahi, B., Farhoudian, A., Chamikarpour, M. (2012) Predicting Cigarette Dependency in Men by Personality Dimensions Using Cloninger's Seven-Factor Model. *Knowledge and Research in Applied Psychology*; 50(13):94-102
- Pournaghash Tehrani S., (2008), *Unpublished report*
- Purper-Quakil D, Cortese, S, Wohl, M., Aubron, V., Orejarena, S., Michel, G., Asch, M., Mouren, M.C., Gorwood, P. (2010). Temperament and character dimensions associated with clinical characteristics and treatment outcome in attention-deficit/hyperactivity disorder boys. *Comprehensive psychiatry*, 51, 286-292.
- Rezvanfard, M., Ekhtiari, H., Mokri A., Kaviani H. (2008) Personality and Impulsivity Traits in Smokers With Regard to Degree of Nicotine Dependence. *Advances in Cognitive Science*; 9 (4):33-49
- Ryb, G.E., Dischinger, P.C., Kufera, J.A., & Read, K.M. (2006). Risk perception and impulsivity: Association with risky behaviors and substance abuse disorders. *Accidental Annual Preview*, 38, 567-573.
- Sadock, B.J., Sadock, V.A. (2013) *Comprehensive textbook of psychiatry*. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.; 480-551
- Shiffman S., Waters A.J, Hickcox, M. (2004). The Nicotine Dependence Syndrome Scale: A multi-dimensional measure of nicotine dependence.

- Svrakic, D.M., Witehead, C., Przybeck, T.R., & Cloninger, C.R. (1993). Differential diagnosis of personality disorders by the seven factor model of Temperament and Character. *Archives of General Psychiatry*, 50, 991-999.
- Swan, G. E., Hudmon, K. S., Jack, L. M., Hemberger, K., Carmelli, D., Khroyan, T. V., Ring, H. Z., Hops, H., Andrews, J. A., Tildesly, E., McBride, D., Benowitz, N., Webster, C., Wilhelmsen, K. C., Feiler, H.S., Koenig, B., Caron, L., Illes, J., & Cheng, L. S. (2003). Environmental and genetic determinants of Tobacco use: Methodology for a multidisciplinary, longitudinal family-based investigation. *Cancer Epidemiology, Biomarkers & Prevention*, 12, 994-1005.
- Terracciano, A., Costa, P.T., Jr. (2004). Smoking and the Five-Factor model of personality. *Addiction*, 99(4), 472-481.